

El viatge del **Ròdol** pel riu Gaià

Valors naturals i espais protegits associats

Soc en **Ròdol**, un còdol de riu, company, guia i intèrpret en aquest recorregut fluvial pel riu Gaià.

Els còdols som fragments de roca dura i de dimensions variables que, amb el pas del temps i rodolant empesos per la força de l'aigua dels rius, hem allisat i arrodonit els nostres perfils fins a assolir aquesta forma tan particular que ens identifica i defineix.

Jo vaig ser transportat per les aigües del Gaià des dels alts de la conca fins a la desembocadura, i per això em conec molt bé tots els racons d'aquest riu, el seu recorregut, el paisatge, el patrimoni, el espais naturals protegits i la seva biodiversitat.

Acompanyeu-me i ho descobrirem junts!

Primer de tot,
us ensenyaré
unes quantes
imatges del riu
i algunes de
les espècies de
plantes i animals
que hi viuen.

Edita: Associació Mediambiental La Sínia
Amb el suport de: Departament d'Acció Climàtica, Alimentació i Agenda Rural

Textos: Hèctor Hernández Socías, Xavier Llopart Sánchez i Violeta Cabrera Batet
Text "Les Galanides": Maribel Serra Pallarès
Correcció de textos: Anna Rosich Soler

Fotografies: Jordi Brú Martorell, Enric Pàmies Pallissó, ICRA (Institut per a la conservació dels rapinyaires), Josep Maria Olmo Vidal, Artur Lluent Vallet, Andrea Córdoba Jordán i Hèctor Hernández Socías

Il·lustració Ròdol: Joan Carles Blanch i Torredadell
Plànol de la conca del Gaià: Xavier Llopart Sánchez

Disseny i concepte gràfic: L'Obrador / Àngel Sauret Sumalla
Muntatge exposició: Enric Fonts i Ferrer

Desembocadura del riu Gaià

13 de juliol de 2014

La Sínia
Associació Mediambiental

Amb el suport de:

Generalitat de Catalunya
Departament d'Acció Climàtica,
Alimentació i Agenda Rural

Amb acord de custòdia fluvial:

Agència Catalana
de l'Aigua

El riu Gaià

Sistema d'Espais Naturals Protegits i Xarxa Natura 2000 en l'àmbit d'influència de la Conca del riu Gaià

El Gaià és un riu de la muntanya baixa mediterrània d'influència càrstica que pertany a les conques internes de Catalunya.

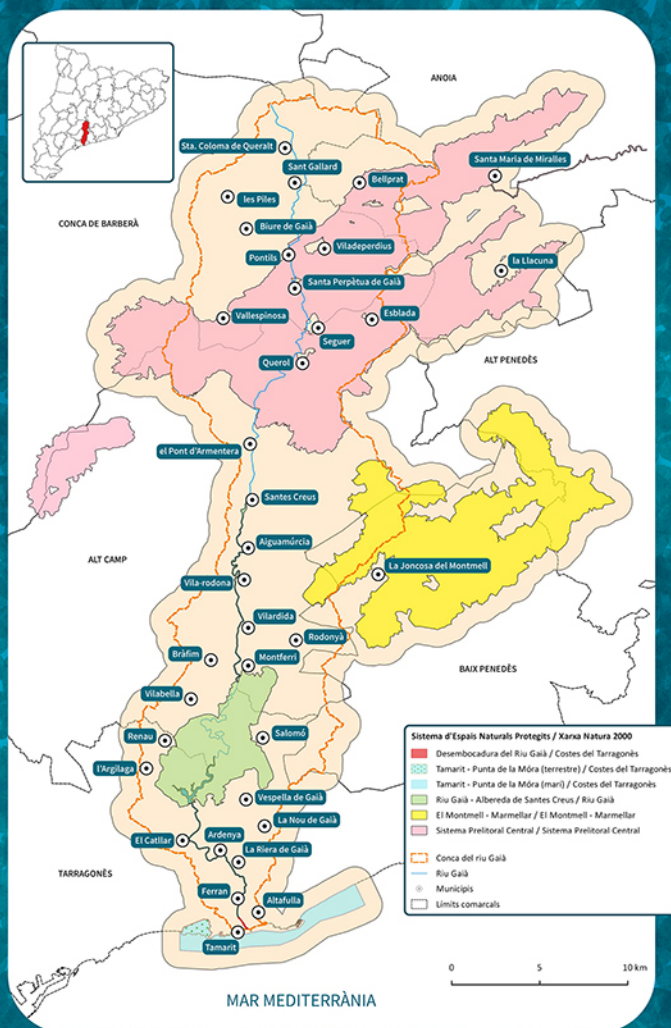
Des del naixement i fins a la desembocadura (68 km), el Gaià i els seus afluents drenen una conca, allargada i estreta (425 km²), que acull, de forma parcial o total, 37 termes municipals de l'Anoia, la Conca de Barberà, l'Alt Camp, el Baix Penedès i el Tarragonès.

Els pobladors de la vall del Gaià, des de temps immemorials, han conviscut amb el riu –i aprofitat la seva singular orografia– i han llegat un important patrimoni històric i cultural.

Entre els segles X i XIII la vall del Gaià formà part del flanc defensiu, i ofensiu, del comtat de Barcelona vers els setges sarraïns, fet que va condicionar la construcció d'una extensa xarxa de castells i torres que delimitaven una frontera fortificada paral·lela al riu.

D'altra banda, els nuclis urbans assentats a les riberes del curs fluvial disposaren rescloses, molins, sínies i recs per emprar l'aigua del Gaià com a font motora i d'abastament.

La ruta excursionista del Camí del Gaià, que enllaça diversos senders homologats, ressegueix el perfil del riu, des de Santa Coloma de Queralt fins a la platja de Tamarit, i ofereix una perspectiva immillorable d'aquest patrimoni.

Espais Naturals Protegits i la Xarxa Natura 2000

El Sistema d'Espais Naturals Protegits de Catalunya delimita diverses peces territorials, d'alt valor natural, representatives de la diversitat geogràfica, paisatgística i ecosistèmica de Catalunya, des de l'alta muntanya fins a les planes litorals i des dels boscos eurosiberians fins als erms semidesèrtics o els espais marins.

Els Espais Naturals Protegits catalans formen part de la xarxa Natura 2000, que esdevé l'estratègia de la Unió Europea per fer compatible el desenvolupament humà amb la protecció de les espècies i els hàbitats naturals i seminaturals, mantenint un bon estat de conservació i evitant el seu deteriorament. Podeu trobar més informació a l'espai web de la Generalitat de Catalunya: <https://web.gencat.cat/ca/temes/mediambient/>

La conca del riu Gaià abraça (íntegrament o en part) fins a cinc Espais Naturals Protegits (EIN) que pertanyen a 4 àmbits de la Xarxa Natura 2000:

- EIN Desembocadura del Riu Gaià (Xarxa Natura 2000 - Costes del Tarragonès)
- EIN Tamarit - Punta de la Móra (Xarxa Natura 2000 - Costes del Tarragonès)
- EIN Riu Gaià - Albereda de Santes Creus (Xarxa Natura 2000 - Riu Gaià)
- EIN el Montmell - Marmellar (Xarxa Natura 2000 - El Montmell Marmellar)
- EIN Sistema Preitoral Central (Xarxa Natura 2000 - Sistema Preitoral Central)

Així mateix, l'EIN de la Desembocadura del riu Gaià constitueix una Reserva de Fauna Salvatge i està inclòs en l'Inventari de Zones Húmedes de Catalunya.

Desembocadura del riu Gaià

Foto: Jordi Marborell

Els serveis ecosistèmics

Els serveis ecosistèmics, que també podem anomenar serveis ambientals, són els beneficis que un ecosistema aporta a la societat i que contribueixen al benestar de les persones i en milloren la salut, l'economia o la qualitat de vida.

A escala internacional s'han definit quatre categories de serveis segons el benefici que ofereixen:

Serveis de proveïment

Els que fan referència a la quantitat de béns o matèries primeres que un ecosistema ofereix. N'és un exemple la recàrrega de l'aqüífer al·luvial de la plana de Tamarit i Ferran, que es du a terme, principalment, a través de la llera del riu Gaia i la seva desembocadura.

Serveis de regulació

Es deriven de funcions clau dels ecosistemes que ajuden a reduir certs impactes locals i globals. Ofereixen aquests serveis les comunitats forestals i arbustives de l'espai de Tamarit - Punta de la Móra, que tenen un paper rellevant en la protecció i retenció del sòl. De la mateixa manera, al riu Gaia, els boscos de ribera redueixen el risc d'erosió dels marges fluvials.

Serveis culturals

Relacionats, entre d'altres, amb el lleure i l'oci. Alguns representants d'aquests serveis són els elements de la cultura de la pedra seca, com les barraques i els marges, o els itineraris i rutes de natura que enllacen els castells i fortificacions de la conca.

Serveis de suport

Permeten el manteniment de la biodiversitat i els processos naturals de l'ecosistema, garantint bona part dels serveis anteriors. En són una mostra els beneficis reportats per les comunitats d'invertebrats quan es produeix una gestió adequada dels boscos de ribera (per exemple, deixar part de la llenya tallada i trossejada al sòl).

Del bon estat de conservació de la biodiversitat, i del funcionament òptim dels ecosistemes, en depèn la qualitat, i el grau de retorn cap a la ciutadania, d'aquests serveis ambientals que es generen intrínsecament en els espais naturals, agroforestals i en el sòl no urbà de la conca del Gaia.

La flora protegida

L'any 2008, la Generalitat de Catalunya va aprovar el 'Catàleg de flora amenaçada de Catalunya', que posteriorment (2015) ha estat revisat i ampliat.

El catàleg recull un total de 326 tàxons de la flora catalana (plantes vasculares, briòfits, líquens i fongs) i identifica, en els seus annexos, les espècies i subespècies que es troben "en perill d'extinció" o que són "vulnerables" a Catalunya.

Aquestes espècies se situen en risc de desaparèixer, a curt o mitjà termini, donada la seva escassa abundància i distribució en el territori (o a la presència d'amenaçes específiques), fet que insta a concretar accions per a la seva conservació i protecció.

Als espais naturals que conflueixen a la conca del Riu Gaià hi viuen algunes d'aquestes espècies, com ara el timonet (*Thymus loscosii*) al peu del Montagut; el leontòdon (*Leontodon crispus* subsp. *crispus*) al puig Castellar, prop de la Llacuna; la cargola sanguínia (*Erodium sanguis-christi*) a Vespella de Gaià i l'entorn de la pedrera romana del Mèdol, la savina (*Juniperus phoenicea* subsp. *turbinata*) a Tamarit i el Bosc de la Marquesa, l'ensopeguera de roca (*Limonium gibertii*), el limoniastre (*Limoniastrum monopetalum*) i el cotonet de mar (*Achillea maritima* subsp. *maritima*) a la platja de Tamarit.

D'altra banda, cal fer esment d'una espècie recentment detectada a la conca, el teix (*Taxus baccata*). Aquest arbre localitza alguns exemplars a Mas Formigosa, una finca al peu del puig de Formigosa.

El teix, així com el boix grèvol (*Ilex aquifolium*) i el margalló (*Chamaerops humilis*), tots presents a la conca del Gaià, són espècies protegides a Catalunya i, per tant, està prohibit recol·lectar-los.

cargola sanguínia (*Erodium sanguis-christi*)

leontòdon (*Leontodon crispus* subsp. *crispus*)

cotonet de mar (*Achillea maritima* subsp. *maritima*)

savina (*Juniperus phoenicea* subsp. *turbinata*)

boix grèvol (*Ilex aquifolium*)

teix (*Taxus baccata*)

limoniastre (*Limoniastrum monopetalum*)

timonet (*Thymus loscosii*)

La fauna protegida

El Catàleg de fauna salvatge autòctona amenaçada i de mesures de protecció i de conservació de la fauna salvatge autòctona protegida' va ser aprovat pel Govern de la Generalitat de Catalunya l'any 2022.

El Catàleg llista, inicialment, 384 espècies en perill d'extinció, vulnerables o extintes com a reproductores a Catalunya, per a les quals s'han d'adoptar mesures que en garanteixin la preservació.

L'elaboració i execució dels plans de recuperació i de conservació de les espècies amenaçades (i de reintroducció de les reproductores extintes) són part

de les mesures que ja s'apliquen en alguns sectors de la vall del Gaiaà.

Diverses espècies incloses en aquest Catàleg, com és el cas de la tortuga de terra (*Testudo hermanni*) i la tortuga de rierol (*Mauremys leprosa*), el cranc de riu (*Austropotamobius pallipes*), el llagost-pedra d'Ancosa (*Prionotropis ancosa*), l'àguila cuabarrada (*Aquila fasciata*), l'òliba (*Tyto alba*), el corriol camanegre (*Charadrius alexandrinus*) i el fartet (*Aphanis iberus*), són objecte d'actuacions de conservació i reintroducció a la conca.

àguila cuabarrada (*Aquila fasciata*)

© ICTA, Institut per a la conservació dels rapinyaires

llagost-pedra d'Ancosa (*Prionotropis ancosa*)

© Josep Maria

tortuga de terra (*Testudo hermanni*)

© Josep Maria

corriol camanegre (*Charadrius alexandrinus*)

© Enric Pàmies Palou

cranc de riu (*Austropotamobius pallipes*)

© ICTA

tortuga de rierol (*Mauremys leprosa*)

© Andrés Casado Jordán

On neix el riu Gaià?

Sempre valorant les llegendes sobre màrtirs que feien fluir l'aigua a cops de "gaiato", o el sentiment i estima locals per atribuir el naixement del riu en un punt concret del territori, cal fer-nos aquesta pregunta: on neix el riu Gaià?

De forma simbòlica, aquest naixement el situem a les Fonts dels Comptes de Santa Coloma de Queralt, conegudes popularment com les Fonts de les Canelles.

No obstant, un ampli conjunt de cursos d'aigua pertanyents a les serres del Comaverd, el Montargull i de Miralles - Queralt conformen les capçaleres del Gaià.

Les capçaleres dels rius, generalment compostes per diferents torrents, rieres i barrancs, concentren, com un

embut, diversos fluxos d'aigua fins a un eix fluvial principal.

Així doncs, el riu Gaià neix de la confluència d'aportacions de distints torrents i rieres com el torrent de Biure, el riu de Boix i el riu de Sant Magí, el torrent de Claret o el barranc de Comadevaques, que esdevenen part, hidrològicament indestriable, del naixement o capçalera del riu.

Just per sota el municipi de Pontils, el Gaià ha rebut la major part de les aigües de capçalera i s'identifica com un corrent d'aigua natural continu que estructura un eix fluvial hidrològicament i territorialment diferenciat dels seus afluents.

Les Gaianades

"Gaianada" és el nom que prenen popularment les avingudes del riu Gaià. La història local sovint empr aquests termes "populars" nascuts de la tradició oral.

Precisament, assignar un nom concret "personalitzat" un fenomen natural és dotar-lo d'un significat més ampli que, al mateix temps, es converteix en "únic i especial".

Les "Gaianades", doncs, no són inundacions, sinó que són les inundacions causades pel riu Gaià, diferents, per als afectats, de qualssevol altres.

El voluntariat ambiental

En la tasca de preservar i divulgar el patrimoni natural del curs del riu Gaià, el voluntariat ambiental esdevé un pilar fonamental. Les activitats i els grups de voluntaris s'adeqüen en cada moment a les necessitats de l'espai i a les possibilitats de l'entitat per impulsar nous projectes.

El principal objectiu del voluntariat ambiental és donar cabuda i suport a diferents sectors de població que, de forma altruista, volen participar en la protecció i millora del medi ambient. Alhora integrar l'educació ambiental

com a instrument actiu en la conservació dels hàbitats i la biodiversitat.

Tenim definides tres branques de voluntariat. En primer lloc, el voluntariat continu, a través de la Xarxa d'Observadors Ambientals de la Conca del riu Gaià (XOAG), un projecte participatiu i col·laboratiu que promou, entre d'altres, el seguiment de la nidificació del corral camanegre a la platja de Tamarit i el Vinyet.

En segon lloc, GAIÀ VOLUNTARIAT, que és la

iniciativa que acull el voluntariat esporàdic i es dirigeix a totes aquelles persones que estan interessades en col·laborar amb l'entitat de manera puntual. Bons exemples en són l'Empesca't i el seguiment i manteniment de caixes niu.

Finalment, el voluntariat corporatiu, que està adreçat a empreses i desenvolupa accions de treball concretes que contribueixen a la restauració de diversos espais naturals o a la recuperació, específica, de la seva flora i fauna.

